

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата 201 г.
Входящ № <u>337</u>	дата <u>18.05.2018</u>
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на д-т Томаш Будаи, д-т на самостоятелна подготовка в секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време“ към Института за исторически изследвания при БАН за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по област на висше образование 2. хуманитарни науки, професионално направление 2.2. история и археология, научна специалност „Нова и най-нова обща история“ с тема на дисертационния труд „Балканската политика на Австро-Унгария 1897 – 1906“, 367 с. от проф. д.и.н. Радослав Мишев

Данни за докторанта: Томаш Будаи е роден на 27 декември 1974 г. в Будапеща, Унгария. От 1983 до 1992 г. учи в двуезиковото СОУ „Христо Ботев“, Будапеща в профил екскурзоводство и география на туризма, като изучава английски, унгарски и немски. От 1996 до 1998 г. се обучава в СУ „Св. Климент Охридски“ и получава диплома за бакалавър по международните отношения, сътрудник в международен отдел и координатор международни проекти. Освен това през 1992 – 1997 г. колегата Будаи продължава обучението си в СУ „Св. Климент Охридски“ и се дипломира като магистър по история, историк и учител по история. От 2000 до 2004 г. е редовен докторант, а от 2017 до 2022 г. докторант на самостоятелна подготовка в Института за исторически изследвания при БАН на тема „Балканската политика на Австро-Унгария 1897 – 1906 г.“ с научен ръководител акад. Георги Марков. През 2003 – 2004 г. работи като мениджър във фирма за недвижими имоти, а от 2004 до 2006 г. като директор маркетинг и експорт в търговската верига ЦБА. През 2009 – 2010 г. е собственик и управител на фирма. През 2015 г. е първи секретар и търговско аташе в унгарското посолство в София. От 2015 до 2019 г. е заместник-ръководител на отдел, а от 2019 до 2020 г. – ръководител на отдел. През 2020 г. работи в унгарски дружества за външна търговия.

Описание на дисертационния труд.

Колегата с подкрепата на научния ръководител се е ориентирал към значима тема, която е част от големия въпрос за външната политика на Хабсбургската държава. Въпреки че сега такава държава вече няма, в историческата наука, посветена на тази епоха, многократно се изтъква нейната изключителна роля за съдбата на балканските народи. Хабсбургската държава има важна роля, заедно с Русия, за спиране и

изтласкване на османското нашествие. Истински прелом настъпва след победата при Виена през 1683 г., което има своите въздействия върху унгарските земи и балканските народи под османско владичество. През 1806 г. приключва ролята на Хабсбургите като кайзери на Свещената римска империя на германската нация и започва периода на Австрийската империя, когато тя доминира в Германската конфедерация. След изгонването на Хабсбургите от Германия и Италия и особено при граф Андраши основна цел на тяхната външна политика стават Балканите.

Не случайно интересът към тази средноевропейска империя продължава да расте. Проблемът за австро-унгарската балканска политика през 1897 – 1906 г. е много значим, тъй като откроява пет компонента на тази политика: 1. Той е част от голямата тема за австро-унгарските инициативи на Балканите в края на XIX и началото на XX век; 2. Принципите и спецификите на външнополитическата стратегия на общия министър на външните работи Агенор граф Голуховски; 3. Нейните въздействия и последици върху балканските страни през разглеждания период; 4. Мястото на споразумението в общата схема на австро-руските отношения на Балканите и 5. Ролята на Босна и Херцеговина като „разменна монета“ в австро-руските отношения. Затова смятам, че темата е дисертабилна.

Авторът много добре описва предпоставките за активната австро-унгарска балканска политика в края на XIX и началото на XX век. В структурно отношение дисертацията е построена много добре. Като начална граница се взема австро-руското споразумение за статуквото на Балканите от 1897 г., а крайната – есента на 1906 г. ,когато в дуалистичната монархия се извършват важни персонални политически промени, най-важната от които е смяната на Агенор граф Голуховски с Алоис граф Ерентал, започнал нов експанзионистичен курс във външната политика на империята. Дисертационният труд се състои от индекс на карти и таблици, предговор, увод, три глави, заключение и библиография, включваща източници и литература. Съответно трите глави са: 1. „Австро-руското споразумение за Балканите (1897)“; 2. „Споразумението в действие (1897 – 1902)“; 3. „Австро-руското единодействие на Балканите (1902 – 1906)“. Названията на главите и параграфите са атрактивни и насочват към същността на материала. В предговора синтезирано и точно се разкриват значимостта на проблема и целите на изследването. Изложени са тезите на автора и историографски преглед. Според мен прекалено скромно се

изтъква задачата на автора. В увода е дадена кратка характеристика на предишния период. Проследени са етапите на австро-унгарското проникване на Балканите, като в това отношение се посочва ролята на аусглайха от 1867 г., ориентацията на политиката на граф Андраши към Балканите, успеха на Берлинския конгрес и особено постиженията на Густав граф Калноки, при когото се говори за „български успех на нашата група“. В първа глава „Австро-руското споразумение на Балканите (1897)“ се обръща внимание на изпитанията по време на поредната Източна криза от 1894 -1898 г. и по-специално пътят към разбирателството между Виена и С. Петербург – юни 1895 – август 1896 г. Втора глава „Споразумението в (1897 - 1902)“ описва и анализира трудното начало, включващо взаимните съмнения и задкулиското съревнование. Освен това обект на изследване са албанският фактор, османското наследство и дилемата за Македония, Румъния като балкански съюзник на Хабсбургската държава. В края на главата е приложена карта. Трета глава “Австро-руско единодействие на Балканите (1903 - 1906)“ поставя няколко акцента. Според автора те са невъзможното спокойствие или „похлупакът се пропуква“ – октомври 1902 – септември 1903 г. Ясно се показва, че желанието на Австро-Унгария и Русия за спазване на статуквото на Балканите е поставено на изпитание от избухналите въстания. Същевременно Томаш Будаи е осъзнал и показал важната тенденция за австро-унгарското превъзходство в съглашението поради руската ангажираност в Далечния Изток. Русия имаше силно влияние на Балканите в годините, когато играе ролята на ментор на балканските християнски народи. В резултат на това се възстановяват и балканските държави с изключение на Албания. Нейното дистанциране от региона поради активността в Далечния Изток реално облагодетелства Хабсбургската държава. От друга страна австро-руското споразумение за статуквото повлиява позитивно върху вътрешното консолидиране на Цислейтания и Транслейтания в общата държава (с. 85). Друг момент е ролята на икономиката и националната хомогенност като външнополитически фактори. Точна е формулировката, че в икономическото класиране на великите държави Австро-Унгария е нещо като средна сила. Този аспект на изследването е необходим за многонационалните империи. Използвани са 5 таблици и 2 карти. В параграфа „Началото на края“ дисертантът описва изчерпването на австро-руското споразумение.

Според мен депозираният дисертационен труд демонстрира следните предимства: Стеснената хронологична рамка дава възможност да се уплътни информацията за събитията, личностите и тенденциите през изследваното десетилетие. По такъв начин Томаш Будаи по-задълбочено анализира предпоставките и същността на австро-руското споразумение от 1897 г. Колегата Будаи умело и компетентно разкрива плетеницата на международните отношения, общите и разделителни точки между Виена и С. Петербург. Сътрудничеството не премахва тайните и перманентни прояви на противоречия. Предложената от автора периодизация на споразумението - 1897 – 1902, 1903 – 1906 г. е приемлива. Заглавието на трети параграф в трета глава „Австрийското превъзходство в рамките на австро-руския съюз 1903 – 1906“ красноречиво показва тенденцията в този период. Проблемите на австро-руското сътрудничество илюстрират новите реалности във фазата на зрелия империализъм, когато старите династически връзки девалвират и отстъпват на новите интереси.

Докторантът отлично проследява сложните перипетии на функциите на австро-руското споразумение на Балканите, характеризиращо се със сътрудничество и съперничество през постоянно възникващите проблеми на националноосвободителните движения в Европейска Турция, кризата в българо-румънските отношения, въстанията през 1902 – 1903 г. Акцентите се поставят и върху Албания, Македонският въпрос, Румъния, българо-сръбските отношения, методите на австро-унгарската балканска политика, Февруарските и Мюрцщегски реформи, острастените междунационални борби в Македония и началото на края на споразумението. Положителен момент е, че дисертантът се спира на опита на Австро-Унгария в етническото инженерство. Примери за него се виждат в Галиция, Албания и Босна. Отделни податки в изказвания на австро-унгарски дейци показват и частичен интерес да се изпробва това в Македония. В действителност австро-унгарската дипломация обаче не предприема стъпки в това отношение. Ако би имало такава политика, това нямаше да остане незабелязано за Екзархията, българското разузнаване и търговски представителства в Европейска Турция и ВМОРО. Вероятно съответните кръгове са преценили това за нецелесъобразно и в момента лишено от перспектива. Налице са сведения за католическа и униатска пропаганда в Македония и опити за контакти с български дейци в този регион. Борис Сарафов и Т. Карайовов предлагат на Австро-Унгария съдействие за тяхната религиозна пропаганда и дори хабсбургски принц да стане

управител на автономна Македония, което има характер на маневра. Както казва Тома Карайовов „ние няма да се откажем от своята българска народност“. Заключениеето много добре излага констатациите и изводите на автора.

Научни приноси: Дисертацията е написана въз основа на разнообразен и сериозен доказателствен материал, включващ български, австрийски и унгарски архиви, публикувани документи и литература. Особено важни са информацията от унгарски източници и изследвания на най-новите унгарски автори. Авторът за пръв път въвежда някои неизвестни досега документи и трудове. Темата на дисертацията е многоаспектна. Описани и анализирани са най-важните аспекти на австро-унгарската балканска политика през този период, което само по себе си изисква огромна събирателска и анализаторска работа, както и научноизследователски качества. Съществен принос е разкриването на значението на унгарския държавен и политически фактор, когато общото министерство на външните работи се ръководи от поляка Агенор граф Голуховски. В този смисъл съществен принос е, че дисертантът цялостно изследва периода на управление на Агенор граф Голуховски с всичките постижения, тенденции и неуспехи. Например при събирането на контингента новобранци от Транслейтания. Анализират се функциите на императора като върховен разпоредител в сферите на външната и военна политика и унгарските тълкувания на тези проблеми. Показана е и ролята на политическите личности и вътрешнополитически събития, както и Католическата църква за тенденциите във външната политика. Верен е изводът на Томаш Будаи за консервативният характер на австро-унгарската балканска политика (с. 18 и др.). Също така научно обоснован е изводът за австро-унгарското предимство в австро-руското споразумение за статуквото. Засегнати са албанският и конфесионалния фактори. Налице са ценни биографични постижения за Голуховски и Талоци. Положителен и актуален проблем е засягането на проблема за етническото инженерство на някои австро-унгарски дейци. Авторът много обективно и точно разглежда етническото статукво в Македония в полза на българския национален елемент, което свидетелства, че той добросъвестно е използвал наличните авторитетни документи. Налице е огромен фактологически материал. Приложената библиография е обширна и интересна. Работата се чете с интерес.

Авторефератът в обем от 34 страници представя по отличен начин съдържанието, констатациите и изводите на дисертанта. Приложените научни приноси са убедителни и приемливи. В края на автореферата са дадени публикациите по темата. Отрадно впечатление ми направи фактът, че Томаш Будаи освен традиционното синтезирано разказване на съдържанието на дисертацията е обособил в реферата специална част – тези на дисертационния труд, които също приемам. Същите са изложени и в предговора. Основателна е тезата на автора, че през кризата от 1902 – 1904 г. , за разлика от другите балкански държави, България се оказва в по-голяма изолираност. Според него тук се крият причините за неуспеха за България по Македонския въпрос. Интересна е и тезата, че интернационализацията на проблема чрез реформената акция също е предпоставка за бъдещи неудачи. Според мен България имаше възможности да преодолее, макар и частично изолацията през 1903 г.

Томаш Будаи е депозирал списък на 7 публикации, от които 4 по темата на дисертацията (1 под печат) и 2 с друга насоченост. Публикациите по дисертационната тема са в реномирани научни издания и отразяват проблеми на дисертацията. Освен това под печат е негова монография, посветена на проблем от регионалната история. Като докторант е изнесъл 4 доклада на конференции. Завършил е успешно курсът на обучение към докторантурата с положени успешно всички изпити със съответните кредити.

Бележки и препоръки: Според мен би било полезно да се депозира и етническа карта, или карти, на Балканите през тази епоха. Препоръчвам бъдещо публикуване на дисертацията. Също така интересен традиционен проблем е ролята на Босна и Херцеговина като разменна монета в руско – австрийските отношения от последната съюзническа война на Хабсбургите и Русия срещу Османската империя до Анексионната криза през 1908 – 1909 г., на който при бъдещо издаване на дисертацията би могло да се отдели повече коментар. Хареса ми цитатът от романа на Иво Андрич „Мостът на Дрина“. Оттук може да възникне нова тема за исторически коментари, засягаща двойствения характер на железопътните проекти.

Томаш Будаи е написал оригинален исторически труд. Дисертантът не само е положил старание, но е проявил качества да проучва, анализира и прави изводи върху такава обширна, разноаспектна и сложна материя, каквато е дисертационната тема.

Заключение: Въз основа на изтъкнатите дотук научни приноси и качества на дисертанта Томаш Будаи смятам, че дисертационният труд и дейността на докторанта напълно покриват изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Депозираните публикации също са достатъчно. Затова с увереност давам положителна рецензия и предлагам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Томаш Будаи.

14.05.2022 г.